

MEDYA VE KÖRFEZ SAVAŞI

Aslı ÖZKAYA*

1990 yılının Ağustos ayında Irak'ın Kuveyt'e girmesiyle birlikte ortaya çıkan gerginlik, 1991 yılının Ocak ayında başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan, Kuveyt, Mısır ve Suriye'den oluşan ana koalisyon ortaklarının Irak'a müdahalesi ile savaşa dönüşmüş ve Körfez Savaşı olarak anılan bu savaş 1991 senesinin Mart ayında Irak'ın yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Haberlerin tarihte ilk defa Amerikan kaynaklı ve yoğun biçimde uydu bağlantularını kullanan CNN (Cable News Network) televizyonu tarafından eş anlı olarak verildiği Körfez Savaşı iletişim çalışmaları alanında önemli bir yere sahiptir. Haberlerin ilk kez eş anlı olarak iletilmesinin yanı sıra Körfez Savaşı bilgisayarlar ve akıllı bombalar (smart bombs) ile savaşılan belki de 'ilk gerçek yüksek teknoloji savaşı'¹ olarak tarihe geçmiştir.

Bu çalışmada ilk olarak iletişim çalışmaları alanındaki temel kuramsal yaklaşımlar gözden geçirilecek, daha sonra da Körfez Savaşı bu kuramsal yaklaşımların ışığında incelenecektir.

Kamusal Yaklaşımlar

M. Ayşe İnal'ın 'Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım' isimli makalesinde tartıştığı gibi iletişim alanında çalışan araştırmacıların 'basın kuruluşları', 'haber' ve 'gazetecinin rolü' ile ilgili ön kabullerine baktığımızda, haber ve haber üretimi konusunda yapılan araştırmaları genel olarak iki gruba ayırarak incelemek mümkündür. Liberal çoğulcu yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, bu toplum anlayışının özünde yatan 'ifade' ve 'basın özgürlüğü' kavramlarını günümüzde kitle iletişim araçlarının işleyişini incelerken sıkça kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre toplumda kitle iletişim araçları yasama, yürütme ve yargıya ek olarak 4. Güç olma görevini üstlenebilir. 'Doğruya' ulaşma yetisine sahip profesyonel basın örgütleri çalışanların görevi rasyonel vatandaşlara enformasyon sağlayarak dünya ve/veya ülke olayları hakkında bilgilenmelerini ve 'doğru' karar vermelerini sağlamaktır. Gazeteci haber yaptığı olaya kendi değer yargılarından ve

* TODAİE Araştırma Görevlisi.

¹Liebes (1992), s. 45.

siyasal eğilimlerinden arınarak 'nesnel' ve 'tarafsız' bir gözle bakarak, 'dengeli' ve 'yansız' haber üretebilme yetisine sahiptir.²

Çoğulcu liberal 'geleneksel' yaklaşımı benimseyen araştırmacıların çalışmaları medya, haber ve haber üretimi konularına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir. Eleştirel bakış açısını benimseyen araştırmacılar basının toplumda bağımsız bir güç olabileceği varsayımını, haberin 'gerçeğin' kendisi olduğu iddiasını ve basının profesyonel bir uzmanlık alanı olabileceği görüşünü sorgularlar. Eleştirel araştırmacılara göre medya 4. Güç olamaz. Bunun yerine kitle iletişim araçları varolan egemen ideolojik söylemlere özellikle zamansal sınırlılıklar³ yüzünden düzenli olarak yer vererek inanılabilirliklerini kendi söylemleri içinde tekrar kurarlar. Her ne kadar kitle iletişim araçlarının içeriklerinde ve özellikle de haber metinlerinde bir nevi çeşitlilik varmış gibi gözükse de, aslında farklı söylemler güvenilir kaynakların söylemleri (güvenilir kaynaklar olarak 'uzman' olarak tanımlanan kişileri, çeşitli kurumların önde gelen kişilerini, iş adamlarını, hükümetten üst düzey yetkilileri ve örgütlenmiş baskı gruplarını sayabiliriz) içinde erir ve sonuç olarak metnin içinde iktidar sahibi kişi ve kurumların durum tanımları ön plana çıkar.⁴ Molotch ve Lester'in haber teşvikçileri⁵, ve Hall ve arkadaşlarının birincil tanımlayıcılar (primary definers)⁶ olarak tanımladıkları güvenilir kaynakların söylemlerine düzenli ve ağırlıklı olarak yer verilmesinin yine Hall ve arkadaşları gibi eleştirel yaklaşımı benimseyen araştırmacılara göre önemli, haber üretim sürecinde son kerte de medyanın egemen grupların tanımlarını yeniden kurmasıdır. Medya sadık bir biçimde toplumun kurumsal düzeni içinde varolan güç yapısını sembolik olarak yeniden üretir. Medya ve birinci tanımlayıcılar arasındaki bu yapısal ilişki, kaynak kişi ve kurumların söz konusu olayla ilgili başlıca yorumları (primary interpretation) kurmalarına izin verir. Bu yorum veya yorumlar problemin ne olduğu ile ilgili çerçeveyi çizerek takip eden tüm tartışmaların sınırlarını çizmiş olurlar. O halde medya basitçe haberleri yaratmaz veya dolaysız olarak 'yönetici sınıfın' ideolojisini yansıtmaz.⁷

Genel olarak eleştirel perspektifi teorileşmiş araştırmanın, bütünselci bir yaklaşımın ve makro sorunlara yönelimin, liberal perspektifi de göreceli teorileşmemiş (görgül) araştırmanın, tikel bir yaklaşımın ve mikro sorunlara yönelimin karakterize ettiği tartışılmaktadır. Klasik çoğulculuk medyayı dördüncü bir özerk güç olarak yorumlamış, eleştirel görüş ise kitle iletişim araçlarına 'sınıf tahakkümünün

²İnal (1994), s. 156, Robins (1993), s. 321.

³Çoğu katımlı gözleme dayanan araştırmalarının sonuçlarına dayanarak zamansal ve mekansal sınırlılıklara (Fishman, M. (U.S., 1990) Manufacturing the News, University of Texas Press, sözünü eden İnal (1994), s. 170, Tuchman, G. (London, 1978) Making News: A Study in the Construction of Reality, Collier MacMillan Publications, sözünü eden İnal (1994), s. 167) önem veren fenomenolojistler eleştirel yaklaşıma yakın dururlar. Ancak fenomenolojistler ve eleştirel kuramcılar arasında metodolojik ve kurumsal farklılıklar vardır. İnal (1994), s. 159.

⁴İnal (1994), s. 157-159.

⁵Molotch ve Lester (1974), s. 104.

⁶Hall ve arkadaşları (1978), s. 345.

⁷A.g.e. s. 340-342.

sürdürülmesinde rol oynayan ideolojik araçlar⁸ olarak yaklaşmıştır.⁹ Liberal yaklaşımda merkezi sorun medyanın etkileri olmuş ve bu konudaki spekülasyonların ampirik testlerden geçmesi gerektiği savunularak içerik analizleri ayrıntılı bir şekilde geliştirilmiştir.¹⁰ Etki konusu özellikle Amerikalı iletişim araştırmacıları tarafından genel olarak insan doğasının ve toplumun davranışçı yorumlarına dayanarak formüle edilmiştir. Bu türden çalışmaların amacı, insan ilişkilerinde kitle iletişim araçlarının oynadığı rol hakkında genellikle davranışçı bir kalıp içinde bir tür bilim benzeri bilgi üretmek olmuştur.¹¹ Ancak medya mesajları 'sembolik bir gösterge vasıtası ya da yapılanmış bir söylem sıfatıyla geliştirilmemiştir. Liberal görüş medyanın başarılı bir uyuşması (achieved consensus) yansıttığını savunurken, eleştirel görüş medyanın önceden zaten başarılı uyuşması yansıtmak yerine şeylerin varolan yapısını meşrulaştırarak durum tanımlarını yeniden üretime eğiliminde olduğunu savunur. Eleştirel görüşe göre medya açısından söz konusu olan bir şey yaptırmak için A'dan B'ye gönderilen mesaj-emirler değil, bütün ideolojik çerçeveyi biçimlendirmesidir. Medya çalışmalarında ideolojik boyutun gündeme gelmesiyle biçimlenen eleştirel görüşün cevaplamaya çalıştığı sorulardan önemlilerini ideolojik süreç nasıl işler ve mekanizmaları nelerdir, başat bir söylem nasıl olur da tek açıklama olma yetkisini kendisine tanır ve alternatif tanımlar üzerinde koyduğu sınırı sürdürülebilir, oluşturmuştur. Bu tarz sorular dikkatlerin önceleri tamamıyla teknik bir biçimde analiz edilen fiili medya pratiğinin farklı görünümüne yönelmesini sağlamıştır.¹²

Curran'a göre çoğulcu geleneği benimseyen araştırmacılar toplumu, hiçbiri her zaman için egemen olmayan ve devamlı birbiriyle rekabet halindeki gruplar ve çıkarlar karmaşası olarak görürler. Bu anlayışta medya örgütleri devletten, kurumlaşmış baskı gruplarından veya siyasal partilerden önemli ölçüde bağımsız, sınırlı örgütsel sistemlerdir. Medya profesyonelleriyle diğer kurumların temsilcileri arasında karşılıklı bir bağımlılık olduğu iddia edilir. Çeşitli kurumların temsilcileri görüşlerini kamuya iletebilmek için toplumun merkezi kurumlarına bağılıdır. Buna göre medyanın toplumda geniş izleyici kitlelerine ulaşabilmesi, ona toplumdaki merkezi kurumların karşısında en azından yarı özerk bir konum sağlar.¹³ Çoğulcu görüşe göre medyanın denetimi özerk medya yönetimi seçkinlerinin elindedir ve bu seçkinler medya çalışmalarına önemli ölçüde esneklik derecesi tanır.¹⁴ Bu özerklik ve nesnellik ve tarafsızlık ilkelerine bağlılık iddiaları medyada üretim sürecinin nihai kontrolünün sorumlu olan medya profesyonellerinin elinde olduğu fikrini doğurur. Böylece medyanın her türlü yargıdan bağımsız bir biçimde, olabildiğince doğru ve nesnel olarak çok yönlü gerçekliği yansıtması beklenir.¹⁵

⁸Özbek (1991), s. 232.

⁹Curran (1994), s. 335-339.

¹⁰Hall (1994), s. 58.

¹¹Fejes (1994), s. 251.

¹²Hall (1994), s. 58, 64, 67, 69, 70, 72-73.

¹³Özbek (1991), s. 241.

¹⁴Curran (1994), s. 330.

¹⁵Özbek (1991), s. 240, 242.

Çoğulcuların aksine eleştirel görüşü benimseyen araştırmacılara göre medyanın denetimi giderek tekeli sermayede yoğunlaşmaktadır. Medya örgütlerinde çalışanlar özerk olduklarını iddia etseler de aslında egemen kültürün normları içinde toplumsallaşmakta ve bu normları içselleştirmektedirler. Eleştirel yorumculara göre sonuçta medya bir bütün olarak alındığında egemen grupların çıkarlarına uygun yorumsal çerçeveleri nakleder ve medya izleyicileri bu çerçeveleri reddetmelerini mümkün kılacak alternatif anlam sistemlerine ulaşamazlar.¹⁶

Çoğulcu görüşü benimseyen araştırmacıların davranışçı yöneliminin aksine medya, iletişim ve toplumsal iktidar arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik ve büyük bölümü İngiltere'deki ve Kıta Avrupa'sındaki araştırmacılardan oluşan eleştirel kuramcılar, sosyoloji ve tarih gibi çeşitli araştırma alanlarından esinlenmişlerdir. Çalışmalarında endüstrileşmiş kapitalist toplumların Marksist bir eleştirisini temel alan ve Batılı kapitalist dünyanın sınıfsal olarak katmanlaşarak ayrılmış toplumlarının ayakta kalabilmelerinde medyanın oynadığı rolü incelemeye çalışan bu eleştirel araştırmacılar arasında üç temel araştırma yaklaşımını tanımlamak mümkündür: Yapısalcı yaklaşım (mesela Althusser, Levi-Strauss, Lacan ve Gramsci'nin çalışmaları), Siyasal Ekonomi yaklaşımı (mesela Murdock ve Golding'in çalışmaları) ve Kültürel Çalışmalar (mesela Williams ve Hall'un çalışmaları) yaklaşımı.¹⁷

Birinci temel eleştirel yaklaşım olan yapısalcı yaklaşımı benimseyen araştırmacılar dilbilim, göstergebilim, antropoloji ve psikanalizde bulunan düşüncelerden esinlenerek, medyadaki anlamlandırma ve temsil sistemini ve süreçlerini incelemeye önem vermişlerdir. Amprik yapısalcı araştırma televizyon programları, filmler, reklamlar ve buna benzer medya metinlerinin analizi üzerinde odaklanarak bireyin dünyayı tecrübe ettiği medya metinlerindeki üstü örtük düşünce kategorilerini incelemeye çalışır. Yapısalcı çalışmalar, ideolojiyi medya endüstrileri ve toplumun ekonomik temelinin yansıması olarak ele alan geleneksel Marksist medya yorumlarındaki belli açıkları kapatmak konusunda olumlu rol oynamışlardır.¹⁸

İdeoloji üzerine yoğunlaşan yapısalcı medya yorumlarını eleştiren siyasal economiciler medya üretiminin ekonomik yapısı ve süreçleri üzerinde odaklanır ve medya endüstrilerinde görülen tekelleşmeye ve denetimin artmasına doğru giderek artan eğilime dikkat çekerler. Siyasal economiciler ideolojinin hem ekonomik temelden daha önemsiz olduğunu hem de onun tarafından belirlendiğini iddia ederler. Medyanın gücünün ekonomik süreçler ve medya üretiminin yapılarında yattığını söyleyen siyasal economiciler altyapı-üstyapı modelini kullanarak medyanın, medyaya sahip olan ve kontrol eden sınıfların çıkarlarını meşrulaştıran yanlış bir bilinç ürettiğini ve bunu yaydığını öne sürerler.¹⁹

Eleştirel perspektiflerden üçüncüsü olan kültürel çalışmalar yaklaşımı ekonomik indirgemeciliğe karşı çıkar. Bu yaklaşım kültürün, toplumsal varlık ve toplumsal bilinç arasında, altyapı-üstyapı ayrımının izin vereceğinden çok daha karmaşık bir diyalektik

¹⁶Curran (1994), s. 330.

¹⁷Fejes (1994), s. 252.

¹⁸Özbek (1991), s. 245, Fejes (1994), s. 253.

¹⁹Özbek (1991), s. 247, 248, Fejes (1994), s. 253.

olduğunu ve bu diyalektiğin önemli bir dışavurumunun medya iletilerinde görülebileceğini öne sürer. Medya iletileri üzerinde odaklanması açısından yapısalcı yaklaşıma benzese de, yapısalcı yaklaşımın bu tür iletilere atfettiği özerkliğin aksine, kültürel yaklaşım medya içeriğinin ve etkisinin, medya iletilerinin üretildikleri ve algıladıkları toplumsal çevre tarafından biçimlendirildiğini varsayar.²⁰

Eleştirel kuram içindeki bu bölünmeler Marksist kuramın değişik vurgularından kaynaklansalar da, temelde medya iletilerini bir ideoloji olarak görme ve haberciliği resmi kaynakların söylemlerinin yeniden üretildiği bir uğraş alanı olarak kavrama eğilimindedirler.²¹

Körfez Savaşında Medyanın Çerçevlendirme Mekanizmaları

1991 senesinde çıkan Körfez Savaşını çerçevlemede medya çeşitli mekanizmaları kullandı. Bunlardan bazıları şu ara başlıklar altında incelenebilir.

- Koalisyon güçlerinin karşısındaki tarafın gösterilmemesi: Liebes'e²² göre Körfez Savaşı bir savaşın karşı taraf gösterilmeden nasıl medyada yer alabileceğinin klasik bir örneğini teşkil eder. Savaş başlamadan önceki aylarda, televizyon izleyicileri Bağdat'taki yiyecek sıkıntılarını, Irak tarafından tutulan Avrupalı rehinelere gibi konuları televizyondan izleyebildiler. Ancak savaş başladığı zaman Saddam'ın kötülüğün sembolü olarak temsilinin dışında karşı taraf medyada yer almamaya başladı. Kara savaşı sırasında Irak askerlerinin çölde teslim olması ve hava akımları sırasında Irak askerlerinin sığınağının bombalanması gibi bir iki istisna olay dışında, haftalarca süren savaş boyunca yalnızca yanan petrol kuyuları ve petrole bulanmış kuşlar düşmanın eylemleri olarak medyada yer aldı.

Pek çok savaşta, özellikle de savaş sürerken, karşı taraf hakkında bilgi almanın zorluğu bilinir. Ancak bu savaşta kasıtlı olarak karşı tarafı göstermeme eğiliminin olması ihtimali göz ardı edilemeyecek kadar yüksek görünmektedir. İster koalisyon, ister Irak tarafı olsun savaşın sebep olduğu insan ölümlerine ve yaralanmalarına mümkün olduğu kadar az yer verilmesinin belki de bir ölçüde savaşın meşrulaştırılmasında rolü olduğu iddia edilebilir. Savaş sırasında Irak'tan devamlı olarak haberleri ileten Amerikalı Peter Arnett'in az da olsa askerlerin sığınağının bombalanmasına ve bunun sonuçlarına yer vermesinin Amerikan hükümeti ve halk tarafından şiddetli tepki alması bu sonucu bir ölçüde desteklemektedir.²³ Philip Taylor da benzer bir şekilde koalisyonun 'kontrol edilen bir enformasyon ortamı' yaratmasıyla, basitçe neyin enformasyon neyin propaganda olduğunun ayırt edilmesinin imkansızlaştığını iddia etmiştir. Taylor çalışmasında, koalisyonun birleşmiş askeri güçleri tarafından Saddam Hussein'in rejimine karşı verilen savaşın kendisi ve medya tarafından gösterilen savaş şeklinde iki savaşın olduğu sonucuna varmıştır.²⁴

²⁰Özbek (1991), s. 249, Fejes (1994), s. 253.

²¹Inal (1994), s. 158.

²²Liebes (1992), s. 47.

²³A.g.e. s. 47, 48.

²⁴Robinson (1993), s. 322.

Katz da Körfez Savaşıyla ilgili yaptığı 1992 tarihli çalışmada²⁵ Liebes'in görüşlerine katılmaktadır. Katz'a göre Körfez Savaşının törensel (ceremonial) bir yanı vardır. Mesaj şuydu: "bizimle kalın ve size (Saddam geri çekilmezse) Amerikan askerlerinin nasıl Orta Doğu'ya gitüklerini göstereceğiz, bizimle kalın ve size (Irak'ın geri çekilmesi için verilen süre dolmuşsa) Amerikalıların nasıl ateş açtuklarını göstereceğiz." Olayların bu şekilde dizileştirilmesi canlı bir televizyon savaşı için büyük bir izleyici kitlesi topladı. Ama aslında Katz'a göre seyirciler hiç savaş görmedi. Gördüklerimiz sürmekte olduğu söylenen bir savaşın sadece bazı yönleriydi. Irak hudutlarına yığılan askerleri ve koalisyon güçlerinin ve de özellikle Amerika'nın teknolojik üstünlüğünü gördük. Savaş esnasında üst düzey sözcülerin hatta daha sık olarak üst düzey ordu yetkililerinin neler olduğunu açıklamak amacıyla verdikleri basın toplantılarını gördük. Tankları, füzeleri, akıllı bombaları ve diğer askeri araçları gördüysek de onları eylem sırasında ya hiç görmedik ya da çok nadir gördük. Sanki bir karşı taraf yoktu. Bağdat'taki çatılardan haber ileten Amerikalı muhabirler (özellikle de Peter Arnett) vardı. Fakat bunlar bir araya getirilmesi oldukça zor olan bağlantısız enformasyon parçalarıydı. Haber değil ama anında iletilen 'yorumsuz enformasyon, enformasyonsuz yorum' vardı. Enformasyonu sağlayacak CNN, yorumları yapacak uzmanlar vardı. Neredeyse tek görebildiğimiz veya duyabildiğimiz koalisyon güçlerinin bombalarının kendi askerlerine, hemen hemen hiç bir sivil ve Irak'ın altyapısına zarar vermeden hedefini vurduğuydu. Bazen gökyüzünün sanki şehrin kendi ışıkları veya havai fişekler aydınlatıyormuş gibi aydınlandığını gördük ama bir savaş görmedik. Düşmana verilen zarardan hemen hiç bahsedilmedi. İnsanlar televizyonda savaşı seyrederken gerçekleri gördüklerini sandı ama Körfez Savaşı belki de tarihte hakkında en az şeyi bildiğimiz savaş oldu.²⁶

– Şiddet ve acı içeren sahnelere yer verilmemesi: Yukarıda da değinildiği gibi, Körfez Savaşında koalisyonun birleşmiş askeri gücünün ve özellikle de Amerika'nın askeri alanda teknolojik üstünlüğüne yer verilse de, bu yok edici teknolojinin insani sonuçları mümkün olduğunca gösterilmemiş ve sanki bir bilgisayar oyunu oynanıyormuş izlenimi yaratılmıştır. Askeri merkezlere verilen zararlardan grafiksel olarak bahsedilmiş ve ölen veya yaralananlara medyada neredeyse hiç yer verilmemiştir. Savaş uzaktan, izleyicilerin sıcak ve güvenli oturma odalarından duygusuz bir şekilde eğer bir bilgisayar oyunu izlenir gibi değilse bir "film"²⁷ izlenir gibi izlenebilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, nadiren bir iki olayla ilgili şiddet sahneleri medyada yer aldığı anda, savaşın insanları öldürdüğü insanlara hatırlatılmış ve ne liderlerin ne de kamunun bu gerçeği görmek

²⁵Katz (1992), s. 8.

²⁶Said (1993), s. 366.

²⁷Gerbner, George (U.S., 1992) *Persian Gulf War, the Movie, Triumph of the Image: The Media's War in the Persian Gulf, a Global Perspective* kitabının içinde, Mowlana, Hamid-Gerbner, George-Schiller, Herbert I (Eds.), Boulder, CO: Westview Press, sözüntü eden Kenney (1994), s. 100. Gerbner'e göre, Körfez Krizini bir film gibi izledik. Başlangıçta belirsiz olan bazı noktalar vardı ancak kısa zamanda iyi insanların kötülere ait edeceği anlaşıldı. Tek taraf senaryonun her an değişebilmesi ihtimaliydi. Bunun yanında, aynen bir filmde olduğu gibi, Körfez Savaşını televizyonda izleyişimiz öyle hızlı oldu ki, tarihsel anlamları, alternatifleri veya uzun dönem sonuçları düşünmeye vaktimiz olmadı. Sonuçta Körfez Savaşı tıpkı bir kaç ay önce seyredilen bir film gibi unutulmaya yüz tuttu. Cumings, Bruce (New York, 1992) *War and television*, Routledge, Chapman & Hall, sözüntü eden Kenney (1994), s. 101.

istememedikleri ortaya çıkmıştır.²⁸ David Morrison 1992 tarihinde yaptığı 'Televizyon ve Körfez savaşı' isimli çalışmasında, İngiltere'deki televizyon izleyicilerinin büyük bir çoğunluğunun savaşın kanlı ve şiddet sahnelerini görmek istemediklerini bulmuştur²⁹.

- Güçlerin eşit olduğu iddiası: Körfez Savaşında Batılı medyanın koalisyon güçlerinin karşısındaki tarafa mümkün olduğu kadar az yer vermesi ve hatta düşmanın kayıplarını olabildiğince az göstermesi, düşmanın gücünün önemsiz olduğu izlenimini yaratmamıştır. Savaş esnasında izleyiciler saklanmaya çalışan Irak askerlerinin yakından çekilen yüzlerini görselerdi, koalisyon güçleri ve Irak arasındaki güç dengesizliğinden etkilenebilirdi. Bu şekilde yakın çekimlerin olmaması (ve olduğunda da Saddam'ın yok etmekte olduğu duygusallığı, saflığı ve doğayı temsil eden petrole bulanmış bir kuşun verilmesi) çoğu kez karşı tarafın aslında olduğundan daha fazla tehdit edici gücünün olduğu izlenimini yaratır. Körfez Savaşında bu şekilde güçlerin neredeyse eşit olduğu izlenimi yaratılmış ve 'süper güç' (Amerika Birleşik Devletleri) tarafından askeri güçlerin harekete geçirilmesi meşrulaştırılmıştır. Karşılıklı güçlerin bu şekilde eşitmiş gibi gösterilmesi, denge unsurunu sağlamıştır.³⁰

Körfez Savaşında bu şekilde bir mekanizmanın kullanıldığı Amerikan yönetiminin savaşı, yeni Hitler (Saddam Hussein) ve onun karşısında müttefik güçlerle birlikte bir İkinci Dünya Savaşı çerçevesine oturtma çabasından bellidir. Dönemin Amerikan başkanı Bush'un çizdiği çerçeveye göre Irak bağımsızlığını hiçe sayarak komşu bir ülkeyi işgal etmiştir. Irak kendi azınlıklarına karşı soykırıma giden faşist Almanya, Saddam yeni Hitler, ve Irak ordusu dünyadaki dördüncü büyük ordudur. Bu yalnızca karşıt ideolojilerin çatışması değil, iyinin kötüye karşı verdiği bir savaştır. Zaten Batı uygarlığının ve bölgedeki diğer devletlerin yaşamaya devam edebilmesi ve özgürlüğü için şarttır. Bu çerçevelendirme çabası medya tarafından da benimsenmiştir. Ayrıca Irak'ın kimyasal silah ve biyolojik silahları üzerine savaş bittikten sonra dahi vurgu yapılmasıyla, Saddam'ın ve Irak ordusunun aslında olduğundan daha güçlü olduğu izlenimi yaratılmıştır. Düşmanın gücünün üzerinde savaş bittikten sonra dahi bu şekilde durulmasının, kazanılan 'zaferin' parlaklığına katkıda bulunduğu söylenebilir.³¹

- Krizin kişiselleştirilmesi: Körfez Savaşında iki tarafın insanlığına simetrik olmayan bir şekilde yer vermiştir. Toplum içindeki çatışmalar dahi bu yanlılıkla karşı karşıya kalır. Mesela grevciler, Vietnam karşıtı göstericiler ve kentli isyancılar gibi popüler olmayan protesto grupları 'resmi söylemin sınırları' içinde ve düzeni bozucu eylemde bulunuyormuş gibi gösterilmişlerdir. Protesto gruplarına medyada az yer verilmesi bu grupların dikkat çekmek için şiddete başvurmalarına sebep olur. Körfez Savaşının medyadaki temsilinde başta Amerika olmak üzere koalisyon tarafı

²⁸ Liebes (1992), s. 48, Inal (1996), s. 105. Robins Körfez Savaşının, imgelerin video oyunları ve bilgisayar simülasyonlarında gördüğümüz imgelere benzediği, acısız 'Nintendo Savaşı' olarak adlandırılan yeni ve farklı bir televizyon savaşı olduğunu söylüyor. Baudrillard'ın terimleriyle, Körfez Savaşıyla 'gerçekçi savaş' olgusunun yerini 'sanal savaş' (virtual war) alıyor ve ekran sonunda gerçekliğin yerine geçiyor. Robins (1993), s. 325, Said (1993), s. 365.

²⁹ Nossiter (1993), s. 328, 330. David E. Morrison'ın çalışmasıyla ilgili daha detaylı bilgi için bakınız Robins (1993), s 322, Kenney (1994), s 101.

³⁰ Liebes (1992), s. 49.

³¹ Liebes (1992), s. 49, Katz (1992), s. 6, 7.

kişileştirilmiştir. Iraklılara mümkün olduğu kadar görüntülerin içinde yer verilmezken, Amerikalılar her yerdedir. Pilotların görevlerini yerine getirmeden önce ve getirdikten sonra nasıl duygularını belirttiklerini, Suudi Arabistan çölünde görevli koalisyon güçlerinin personelini, çöl ve evleri arasında iletişim kurmaya çalışan ailelerin görüntülerini hepimiz izlemişizdir. Savaşta koalisyon tarafı medyada yer alan esas taraf olmakla kalmamış, kişileştirilen ve insancıl yönüne vurgu yapılan tek taraf olmuştur.³²

Körfez Savaşında kişileştirme sürecinin bir diğer yönü, Amerikan ve Irak liderlerine nasıl yaklaşıldığına bakılınca görülebilmektedir. Dönemin Amerika başkanı Bush, savunma bakanlığı sözcüsü ve General Schwartzkopf düzenli olarak açıklama yapmak, bilgi ve güvence vermek amacıyla medyada yer almıştır. Öyle ki savaşın özellikle de üst düzey askeri yetkilisi olan General Schwartzkopf aracılığıyla kişileştirilmesi, neredeyse savaşın onun savaşı olduğu havasını yaratmış ve Schwartzkopf savaş süresince özellikle de televizyonda hakim karakter haline gelmiştir.³³ Oysa karşı taraftaki tek kişi 'Kuveyt'e tecavüz eden' 'Bağdat'ın kasabı, deli adam' Saddam³⁴ olmuştur.

Bunların yanında, medyanın Körfez Savaşını temsilinde, eleştirel görüşlere yer verememe eğilimi görülmüştür. Krizin ilk haftalarından sonra, medya savaş karşıtı hareketlere ve eleştirel uluslararası siyaset uzmanlarının görüşlerine yer vermemiştir. Görüşlerine yer verilen kişiler Orta Doğu konusunda uzman oldukları varsayılan ancak Arapların yalnızca güç kullanmaktan anlayan insanlar olduğunu, şiddetin ve gaddarlığın Arap uygarlığının bir parçası olduğunu, İslam'ın hoşgörüsüz, fanatik, ayırımçı, kadının özgürlüğünü kısıtlayan, orta çağa ait bir din olduğunu belirten kişiler olmuştur. Bağlam, çerçeve ve tartışmaların kurulması bu fikirlerle sınırlandırılmıştır.³⁵

- Bağlamın oluşturulması: Amerikan yönetimi ve medyası körfezdeki savaşla ilgili bağlamın büyük bir bölümünü daha çok önceden, Irak'a karşı harekete geçilip geçilmemesi ve diğer ülkelerin desteğinin nasıl alınabileceği tartışılırken oluşturmuştur. Gerginlik tırmadıkça, coğrafi politik bağlamdan askeri bir müdahalenin acil olduğu çerçevesine doğru bir kayış olmuştur. Gerginliğin dinamikleri (ülumatomlar, diplomasi, askerlerin transferi, kara savaşı için hazırlıklar) ön plana geçince, Saddam Hussein'in insan hakları ihlalleri ve hatta Kuveyt'in işgali merkezi konular olmaktan çıkmıştır.

Körfez Savaşında medya genel olarak savaşı bir suçluyu toplumun 'normal' çizgisine geri döndürmek için yapılan bir polis eylemi olarak tanımlamaktan kaçınmış (bu Irak'a eşit statü tanınmasını engeller ve vurguyu kötü olandan suçlu olana kaydırır) ve siyasi liderlerin Irak tehdidini olabildiğince yüksek gösterme tercihini benimsemiştir.³⁶

Burada söylenmesi gereken Hackett'in de belirttiği gibi, bu çerçevelendirmeleri yaparken gazetecilerin belki de bilinçli dahi olmadıklarıdır. Gazeteciler belki de bilinçsiz

³²Liebes (1992), s. 50, 52.

³³Liebes (1992), s. 52.

³⁴Said (1993), s. 358, Kellner, Douglas (U.S., 1992) 'The Persian Gulf TV War', Boulder, CO: Westview Press, sözünü eden Kenney (1994), s. 105.

³⁵Said (1993), s. 357, 358.

³⁶Liebes (1992), s. 53, 54, Katz (1992), s. 6.

olarak benimsedikleri, hedeflenen izleyicilere anlamlı kılınabilmesi için haberlerin içinde yoğrulması gereken sosyal dünya ile ilgili varsayımları yüzünden, bu tip çerçevelendirme mekanizmaları kullanmaktadırlar. Glasgow Üniversitesi Medya Grubu araştırmacıları, haberlerin ve egemen sosyal ideolojilerin ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduklarını söylemektedirler. O halde egemen sosyal ideolojiler, haberlerin 'gerçekleri' (facts) ve izleyicilerin bu gerçekleri anlaması için gerekli olan geri plandaki varsayımlar arasında bir köprü işlevi görürler.³⁷

Körfez Savaşında Medyanın Dili Kullanımı

Buraya kadar Körfez Savaşında medyanın çerçevelendirme mekanizmalarından bahsedilirken vurgu televizyonun üzerinde olmuştu. Ancak bu noktadan sonra, Hall'ın anlamlandırma politikaları tanımı temel alınarak Amerikan yönetimi ve ordusunun Körfez Savaşını tanımlayabilmek için dili nasıl kurdukları üzerinde kısaca durulacağından, vurgu gazetelere kayacaktır.

Hall'a göre 'gerçek, gerçekliğin belirli bir tarzda kurulmasıydı'. Medya belirli bir tarzda kurulan gerçekliği yalnızca tekrar üretmekle kalmıyor, aynı zamanda da tanımlıyordu. Aktif olarak seçerek ve sunarak, yapılandırarak ve şekillendirerek, medya varolan bir anlamı iletmekten öte, şeylerin anlam kazanmasını sağlıyordu. Hall'ın incelediği, ideoloji ve gücün nasıl bu gerçeklik kurgusunun bir parçası oldukları ve anlamlandırmanın nasıl politik mücadelenin bir alanı haline geldiği idi. Medyanın rolü, egemen sınıf veya sınıfların hegemonyasını yaratan ve devam ettiren sistemin ayrılmaz bir parçası olması, egemen sınıfların medya üzerindeki direkt kontrolüne dayanmadığı için, medyanın bağımsızlık iddiaları tümüyle hayali olarak algılanmamalıydı. Medya 'rızanın genel sınırlarına karşı duyarlı olmalıydı ve zaten ancak bu sınırların içinde işleyerek meşru bir şekilde yaşamını sürdürebilirdi'. Böylece medya yansıtmanın yanında, rızanın üretimi ve şekillendirilmesi sürecinin bir parçası haline geliyordu. Bu şekilde Hall'ın analizi, Körfez Savaşının söylemini ve bu söylemin politik vurgularını anlamada yardımcı olabilecek bir çerçeve oluşturmaktadır.³⁸

Genel olarak Körfez Savaşında gazeteler bir dereceye kadar televizyonun yüreklendirici ve milliyetçilik duygularını kabartıcı tonundan kaçınmaya çalışmış ve önemli bir ölçüde başyazılara destek sağlamışlardır. Ancak gazetelerin 'düz' (straight) haberleri de savaş konusunda rıza üretiminin bir parçasıdır.

Jansen'e göre Amerikan yönetimi ve ordu pek çok şekilde tartışmaları şekillendirmede başarılıydılar. Konuyla ilgili çeşitli örneklerin verilmesi bu noktada açıklayıcı olabilir.³⁹ Mesela operasyonun adının 'Çöl Fırtınası' konması tesadüfi değildir ve haber medyası bu ismin kullanılmasını sorgulamamıştır. Medyada sık sık Irak'ın Kuveyt'e karşı saldırgan tutumu yer alırken, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşı bir çöl fırtınası gibi süpürüp geçtiği ifadesi kullanılmıştır. Bu nitelermeler gelişigüzel yapılmamıştır ve iyi ile kötü hakkında yan anlamlar içerir. Eğer bir gelişigüzel

³⁷Hackett (1985), s. 263.

³⁸Jensen (1992), s. 21, Hackett (1985), s. 258. Haberi gerçekliğin bir tür 'inşası' olarak gören Tunchman'ın görüşleri için bakınız Inal (1994), s. 166-168.

³⁹Jansen (1992), s. 22-25.

olsaydı, pek çok Orta Doğu insanının ve dünyadaki ve Amerika'daki çok sayıda savaş karşıtı insanın düşündüğü gibi, Amerika'nın tutumunun saldırgan olduğu söylenebilirdi.

Benzer şekilde medya Amerikan ordusunun kampanyasını 'Kuveyt'i kurtarmak' için yapılan bir kampanya olarak tanımlamıştır. Bu tip bir tanımlama Kuveyt'in bir zamanlar özgür olduğunu ve sonradan istila edildiğini ima eder. Bazı haber raporları istila öncesi Kuveyt'de demokrasinin olmadığına değinseler de, 'kurtulma' ve 'özgürlük' terimleri tutarlı bir şekilde Irak ordusuna karşı eylemi tanımlamak için kullanılmıştır. Başka bir bakış açısından, yine pek çok Orta Doğu insanının düşündüğü gibi, belki de Körfez Savaşıyla yalnızca işgal eden Irak ordusunun yerini başka bir işgalci ordu, Amerikan ordusu aldı.

Amerikan yönetimi ve ordusunun anlamın kurulmasını nasıl başarıyla kontrol ettiğine dair bir başka örnek de, medyanın Amerika'nın Irak'a karşı kullandığı yüksek teknolojiye sahip silahların kullanılmasını ve bu silahların kullanılmasını Amerika'nın kendi ve koalisyon gücü askerlerinin kayıplarının azaltılmasında oynadığı rolü vurgulamasında görülebilir. Amerikan yönetimi Irak'ın yoğun şekilde bombalanmasının kısmen Amerikan hayatlarının kurtarılabilmesi için gerekli olan bir taktik olduğu açıklamasını yapmıştır. Yüksek teknolojiye sahip silahların hayat kurtarabileceği düşüncesi silah endüstrisinin reklamlarında da yer almıştır. Bu durumda, 'hayatların' başarılı bir şekilde bu silahları kullanan Amerikan hükümeti ve üreten büyük firmalar tarafından tanımlandığı açıktır. On binlerce Iraklı'nın hayatının bu silahlarla kurtarılmadığı gerçeği rahatlıkla göz ardı edilmiştir.

Anlamın kurulmasının kontrol edilmesinin önemi, diğer pek çok şeyin yanında, 'acımasızlık hikayeleri' (atrocitiy story) ve 'kimyasal silah' terimlerinin kullanılmasında da görülebilmektedir. Savaş dönemi propagandasında, karşı tarafın eylemlerini 'acımasızlık, gaddarlık eylemleri' olarak tanımlamak en bilinen taktiklerden biridir. Ancak ne zaman ölüm ve acıya sebep olma bir gaddarlıktır ve ne zaman bu meşru veya en azından affedilebilir görülebilir? Körfez Savaşının medyadaki temsilinde bu hangi tarafın ölüme veya acıya sebep olduğuna dayandırılmıştır. Iraklıların Kuveyt'teki eylemlerini 'gaddarlık' çerçevesi içine yerleştiren ordu ve yönetim ve bu çerçeveyi benimseyen medya (ki bu çerçeve Iraklıların Kuveytililere karşı eylemlerinin mutlaka bir kısmını içerir), Kuveytililerin Irak taraftarı veya sempatizanı olduklarını düşündükleri Filistinlilere karşı eylemlerini 'gaddarlık' olarak tanımlamamışlardır. Kuveyt'in Irak sempatizanı oldukları iddia edilen Filistinlileri öldürmesi, sanki savaş kayıpları gibi vurgulanmış ve hatta Kuveytililerin eylemleri topraklarına 'tecavüz' etmekte olan Irak'ın eylemlerine karşı intikam eylemleri olarak verilerek, en azından anlaşılabilir kılınmıştır.

Kötü düşman ve onun karşısında duran iyi kalpli güçler resmi çizilirken, dilin kullanımındaki bu tür incelikler önemlidir. 'Gaddarlık' kelimesi öldürme eylemini misillemenin ahlaki açıdan meşru kıldığı yeni bir düzleme taşır. Mesela bir ülkenin kuvvetli bir şekilde saldırıya maruz kalması, o ülkenin askerleri 'gaddar ve acımasız' olmaktan dolayı suçlu görülürse daha anlaşılabilir kılınabilir. Bu tartışma tabii ki Amerika'nın Irak'ı bombalamasının da bir 'gaddarlık' olup olamayacağı sorusunu göz ardı eder.

'Kimyasal silahlar' konusuna gelince, savaş boyunca Amerikan hükümeti özellikle gaz olmak üzere Irak'ın kimyasal silahlarının tehdidini vurgulamış ve gaz kullanılmasının daha kuvvetli bir eylem için sebep olacağını açıklamıştır. Irak teslim olduktan sonra eğer

Saddam Hussein kendi ülkesi içindeki isyanı bastırmak için kimyasal silah kullanırsa Amerika tekrar saldırabileceği uyarısını yapmıştır.

Irak'ın kimyasal silahlarının tehlikesi üzerine vurgu yapılması anlamların kurulması açısından önemlidir. Pek çok dünya ülkesinden insan, gazın I. Dünya Savaşında kullanıldığını ve korkunç olduğunu anımsıyordu. Kimyasal silahlar insanların üzerinde bıraktığı bu etki üzerinde oynayarak, Amerikan hükümeti devamlı olarak Saddam Hussein'in kimyasal silah başlıklarının tehdidini vurguladı. Ancak, yönetimin konuyu çerçevelendirmesinde netliğe kavuşmayan iki noktadan biri neyin bir kimyasal silah olarak tanımlandığıydı. Amerikan ordusu tarafından kimyasal içerikli olduğu halde Irak'ta kullanılan napalm ve petrol bombaları, ordu ve medya tarafından kimyasal silahlar olarak tanımlanmamışlardır. İkinci olarak, kimyasal olan ve kimyasal olmayan silahlar arasında bir ikili karşılık yaratılmasıyla, ordu Irak'ın kimyasal silahlarının farklı bir düzeyde tehdit oluşturduğu çerçevesini kurarak bu tehdide karşı Amerika'nın da farklı bir yanıt vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu şekilde bir çerçeveleme, dikkatin Amerika'nın savaşta kullandığı kimyasal olmayan ama son derece yıkıcı olan silahlardan başka alanlara kaymasına neden olmuştur. Medya neden bu kimyasal olmayan silahların kimyasal olanlardan daha merhametli olduğu izleniminin yaratıldığı sorusunu sormamıştır.

Burada söylenmek istenen, Jensen'in da belirttiği gibi, tabii ki savaşta kimyasal silahların kullanılmasının ciddi bir endişe yaratmaması gerektiği değildir. Önemli olan nokta, ordunun ve yönetimin tanımları ve çerçeveleri kontrol ederek, söylemi kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmeleri ve haber medyasının da hemen hemen hiç bir noktada bu temel tanımları ve çerçeveleri sorgulamamasıdır.

Sonuç

Amerikan yönetimi ve ordusunun Körfezde kazanılacak bir başarıyla kısmen de olsa Vietnam Savaşının izlerini silebilmeyi (Vietnam sendromu) amaçladığı iddia edilen⁴⁰ Körfez Savaşı, yönetimin ve özellikle de ordunun krizi kontrol ettiği ve sansür uyguladığı (öyle ki savaş alanına girişleri yasak olan gazeteciler canlı yayına geçmeden önce merkezi arayarak haber almak durumunda kalmışlardı⁴¹) bir teknoloji savaşı olmuş ve kontrol edilen imgeler uydular aracılığıyla eş anlı olarak tüm dünyada televizyonu olan herkes tarafından izlenebilmiştir.

Yukarıdaki tartışmalardan da anlaşılabilir gibi, Körfez Savaşında medya, Hall ve arkadaşlarının 'birincil tanımlayıcılar' ve Molotch ve Lester'in 'haber teşvikçileri' olarak tanımladıkları güvenilir kaynaklara (ki savaş süresince bu güvenilir kaynaklar Amerikan başkanı, üst düzey sözcüler, askeri yetkililer, vb. gibi olmuştur) düzenli ve ağırlıklı olarak yer vererek, bu kaynak kişi ve kurumların savaşla ilgili başlıca yorumları kurmalarına izin vermiş ve egemen kurumların tanımlarının yeniden üretilmesine katkıda bulunmuştur. Medyanın Körfez Savaşıyla ilgili haberleri verirken ağırlıklı olarak resmi

⁴⁰Said (1993), s. 158, Katz (1992), s. 6.

⁴¹Inal (1996), s. 105, 106.

söylemin (official discourse) üzerinde durması ve eleştirel görüşleri göz ardı etmesi, haber metinlerinin farklı okumaları izin vermeyecek şekilde kapanmasına neden olmuştur.⁴²

Körfez Savaşı liberal görüşü savunuların aksine, egemen söylemleri güçlülerin belirlediğini ve arada basit anlamda bir ekonomik ilişki olmasa da medyanın son kertede güçlülerin tanımlarını yeniden ürettiğini göstermiştir. Liberal görüşü savunular her ne kadar nesnellığın ve tarafsızlığın, dengeli ve yansız haber üretmenin gazeteciliğin temel taşları olduğunu iddia etseler de, Körfez Savaşında medya kontrol sürecinin bir parçası olarak hareket etmiştir.

Körfez Savaşında liberal anlayışın, insanların yeterli bilgilendirildikleri takdirde 'doğru' karar verme yetisine sahip rasyonel varlıklar oldukları iddiası da bir bakıma ve belli bir noktaya kadar haksız çıkarılmıştır. Televizyon savaşı olarak adlandırılabilir Körfez Savaşı boyunca, bu televizyon savaşının müptelası sürekli ve düzenli canlı yayınlar karşısında bir anlamda donakalmış ve eleştirel veya nesnel olarak düşünme yetilerini bir ölçüde yitirmişlerdir.⁴³ Ama zaten egemen söylemlerin şekillendirdiği medyanın da en azından bir noktaya kadar ulaşmaya çalıştığı bu değil midir?

KAYNAKÇA

- Curran, James (1994), 'Kitle İletişimi Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası', *Medya, İktidar, İdeoloji* kitabının içinde, Çeviren: Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınları, 329-363.
- Elliot, Philip-Murdock, Graham-Schlesinger, Philip (1986), 'Terrorism and the state: a case study of the discourses of television', *Media, Culture and Society* kitabının içinde, Curran, James-Collins, Richard-Garnham, Nicholas-Scannel, Pady-Schelesinger, Shilip-Sparks, Colin, London, Sage, 264-286.
- Fejes, Fred (1994), 'Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri: Yok Olan İzleyici Sorunu', *Medya, İktidar, İdeoloji* kitabının içinde, Çeviren: Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınevi, 251-269.
- Hackett, Robert A. (1985), 'Decline of a Paradigm? Bias and Objectivity in News Media Studies', *Mass Communication Review Yearbook*, Cilt: 5, 251-274.
- Hall, Stuart-Chas, Chritcher-Jefferson, Tony-Clarke, John-Roberts, Brian (1978), 'The social production of news: Mugging in the media', *The Manufacture of News: Social Problems, deviance and the mass media* kitabının içinde, Cohen, Stanley-Young, Jock (Eds.), London, Constable, 335-367.

⁴²Elliot (1986), s. 268. 'Kapalı metinlerde' (closed text) alternatif veya karşı görüşlerin sunulması ve incelenmesi söz konusu değildir. Özellikle haber metinleri bu kategorinin içinde yer alır.

⁴³Taylor, Philip M. (Manchester, 1992) *War and the Media: Propaganda and Persuasion in the Gulf War*, Manchester University Press, sözünü eden Robins (1993), s. 322.

- Hall, Stuart (1994), 'İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışanlarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü', Medya, İktidar, İdeoloji kitabının içinde, Çeviren: Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınevi, 57-103.
- İnal, M. Ayşe (1994), 'Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım', Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi 1993 Yıllığı içinde, A.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları No: 3, A.Ü. İletişim Fakültesi Basımevi 1994, 155-177.
- İnal, M. Ayşe (1966), Haberi Okumak (İstanbul, Temuçin Yayınları).
- Jensen, Robert (1992), 'Fighting Objectivity: The Illusion of Journalistic Neutrality in Coverage of the Persian Gulf War', *Journal of Communication Inquiry*, 16:1, 20-32.
- Katz, Elihu (1992), 'The End of Journalism: Notes on Watching the War', *Journal of Communication*, 42(3), 5-13.
- Kenney, Keith (1994), '(Mostly) Critical Views of Gulf War TV', *Journal of Communication*, 44(1), 100-105.
- Liebes, Tamar (Mart 1992), 'Our War/Their War: Comparing the *Intifadeh* and the Gulf War on U.S. and Israeli Television', *Critical Studies in Mass Communication*, Cilt: 9, No: 1, 44-55.
- Molotch, Harvey-Lester, Marilyn (1974), 'News As Purposive Behavior: On The Strategic Use Of Routine Events, Accidents and Scandals', *American Sociological Review*, Cilt: 9, 101-112.
- Nossiter, Tom (1993), 'Book Review', *Media, Culture and Society*, Cilt: 15, 329-330.
- Özbek, Meral (1991), 'İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar', Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi 1989/1990 Yıllığı içinde, A.Ü. İletişim Fakültesi Basımevi 1991, 229-253.
- Robins, Kevin (1993), 'The war, the screen, the crazy dog and poor mankind', *Media, Culture and Society*, Cilt: 15, 321-327.
- Said, Edward (1993), *Culture and Imperialism* (London, Vintage).